

3. Павлов О.І. Агропродовольча сфера України як об'єкт національної безпеки / О.І. Павлов // Економіка АПК. – 2014. – № 2. – С. 97-103.
4. Статистика сільського господарства та навколишнього середовища: публікації [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
5. Тринько Р.І. Продовольча безпека : аналітична діагностика : монографія / Р.І. Тринько. – Львів, 2013. – 168 с.
6. Шпичак О.М. Проблеми ємності внутрішнього споживчого ринку сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні в контексті купівельної спроможності населення / О.М. Шпичак // Економіка АПК. – 2013. – № 6. – С. 5-13.

УДК: 336 (631.1)

Кіфоренко О.В.

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Твердження, що конкурентоспроможність країни є головним двигуном на шляху до сталого процвітання держави та зростання добробуту її громадян, є загально визнаним фактом. Підвищення конкурентоспроможності – довгостроковий процес, що вимагає прогресу в багатьох сферах і готовності відповідних зацікавлених сторін мобілізувати ресурси, час і зусилля на тривалий період.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій. Конкурентоспроможність на галузевому, регіональному та національному рівнях досліджували Я.Б. Базилук, Я.В. Белінська, П.П. Борщевський, Л.В. Дейнеко, С.І. Дорогунцов, Я.А. Жаліло, А.О. Заїнчковський, І.О. Іртишева, Д.Ф. Крисанов, М.П. Сичевський та інші українські вчені. Хоча дана проблема настільки багатогранна, що це дає поштовх до нових досліджень.

Формулювання завдання дослідження. Метою нашого дослідження стало вивчення сучасного стану конкурентоспроможності регіонів України.

Виклад основного матеріалу. Більше 30 років Всесвітній економічний форум займається вивченням і порівнянням конкурентоспроможності. З самого початку ВЕФ прагнув повідомляти цінну аналітичну інформацію і стимулювати дискусію між усіма зацікавленими сторонами для визначення найкращих стратегій, політичних програм і дій, спрямованих на подолання перешкод, що стоять на шляху до зростання конкурентоспроможності.

З 2005 року Всесвітній економічний форум аналізує конкурентоспроможність за допомогою Індексу глобальної конкурентоспроможності (ІГК) – комплексного інструменту оцінки мікро- і макроекономічних основ національної конкурентоспроможності.

Всесвітній економічний форум продовжить здійснювати підтримку країнам в їх прагненні підвищити конкурентоспроможність, перш за все, за рахунок створення та публікації єдиної бази прикладів спільних ініціатив державного та приватного секторів, реалізованих країнами в цілях підвищення конкурентоспроможності. Третій рік поспіль Фонд «Ефективне управління» аналізує конкурентоспроможність всіх 27 регіонів України за методологією розрахунку Індексу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму. За результатами трьох років можна аналізувати динаміку зміни показників і встановлювати закономірності і тенденції у розвитку регіонів. Дані по конкурентним перевагам та бар'єрам розвитку кожного регіону формують базу для

прийняття стратегічних рішень, що сприяють поліпшенню якості життя в регіоні, а також забезпечують правильний вибір найбільш оптимального місця для ведення бізнесу.

За цей час, Індекс, в середньому по регіонах, виріс на 0,14 бали, з 3,87 до 4,01 бала. В 2011 середнє значення відповідало 96-му місцю зі 142 країн (рівень Сербії і Монголії), цього року середня оцінка регіонів відповідає 88-му місцю зі 148 країн у глобальному рейтингу (рівень Камбоджі між Боснією і Молдовою).

За три роки кілька регіонів значно просунулися вгору в рейтингу конкурентоспроможності регіонів України. Серед них АР Крим, позиції якої покращились на 11 місць, Хмельницька область – підйом на 7 місць, Одеська та Рівненська області, які піднялися на 5 місць. Разом з тим, позиції декількох областей значно погіршилися: Луганська і Миколаївська області втратили по 8 місць, а Волинська – 5 місць в національному рейтингу.

У 2013 році змінилася п'ятірка лідерів національного рейтингу конкурентоспроможності. Одеська область потрапила в першу п'ятірку і зайняла 3-є місце, обігнавши Донецьку і Дніпропетровську області та витіснивши з першої п'ятірки Київську область. В результаті, в 2013 році п'ятірка лідерів виглядає таким чином: місто Київ, Харківська, Одеська, Донецька і Дніпропетровська області.

П'ятірка аутсайдерів також зазнала деяких змін. Цього року Херсонська область поліпшила свої позиції і обігнала Кіровоградську, яка, в результаті, зайняла останнє місце серед 27 регіонів України. П'ятірка ж регіонів, які замикають рейтинг, в цілому залишилася колишньою: Чернігівська, Житомирська, Тернопільська, Херсонська та Кіровоградська області.

За результатами 2013 року в порівнянні з 2012-м роком, 13 регіонів погіршили свої позиції в рейтингу, 7 регіонів – покращили, а ще 7 – залишилися на колишніх місцях. Середній бал Індексу конкурентоспроможності регіонів України в цьому році склав 4,01 бала, що на 0,01 бали вище, ніж торік.

Порівняно з минулим роком, середні оцінки регіонів виросли по дев'яти складовим з дванадцяти. Середні оцінки впали за складовими макроекономічного середовища та ефективності ринку праці.

Розрив за Індексом конкурентоспроможності, в цілому між регіонами, незначно збільшився. В балах різниця між кращим і гіршим регіоном збільшилася з 0,01 бала до 0,56 бала. У термінах світового порівняння, торік різниця між кращим і гіршим регіоном становила 46 місць, цього року - 48 місць. Разом з тим, за результатами 2013 року, між регіонами значно скоротився розрив з оцінки інститутів: різниця між найкращою і найгіршою оцінками зменшилася з 0,71 до 0,54 бала. Також між регіонами помітно скоротився розрив з ефективності ринку товарів і за рівнем розвитку бізнесу. З іншого боку, між регіонами збільшується різниця в оцінках вищої освіти і профпідготовки та технологічної готовності.

Між регіонами України зберігається суттєва різниця в оцінках інфраструктури (майже 2 бали), технологічної готовності (1,6 бала), вищої освіти і профпідготовки (1,2 бала) і інновацій (1,2 бала). Традиційно регіони значно відрізняються за розміром ринку з об'єктивних причин.

З іншого боку, скорочується розрив в оцінках регіонів з охорони здоров'я та початкової освіти, ефективності ринків товарів і праці, рівня розвитку фінансового ринку і рівня розвитку бізнесу. Рівень розвитку інститутів в регіонах України традиційно є стримуючим фактором для росту конкурентоспроможності. Середня оцінка регіонів України за складовою інститутів (3,83 бала).

Інфраструктура залишається конкурентною перевагою столиці не тільки серед регіонів України, але й у порівнянні із 148 країнами світу – за підсумками 2013 року місто Київ ще більше випереджає середнє значення по Україні (на 30%), а його бал відповідає 32-му місцю у світі. Найгірша оцінка за цією складовою у Тернопільській області – 3,31 бала, що відповідає 101 місцю у світовому рейтингу (рівень Румунії та Албанії). В

середньому оцінка інфраструктури регіонів України (3,90 бали) приблизно така ж, як і середня оцінка в країнах СНД (3,91 бала) і в світі (3,93 бала). При цьому, українські регіони трохи відстають від країн Центральної та Східної Європи (3,99 бала). Рівень розвитку інфраструктури істотно розрізняється між окремими регіонами країни. Приміром, Харківська область за якістю залізничної інфраструктури зайняла б 11-е місце в глобальному рейтингу, що відповідає рівню Нідерландів.

Третій рік поспіль найвищої оцінки регіони отримують з охорони здоров'я та початкової освіти. Цього року оцінки всіх регіонів вище, ніж середньосвітові. Розрив між регіонами за цією складовою невеликий. Кращі оцінки за цією складовою отримали Київська область і ряд західноукраїнських областей: Чернівецька, Закарпатська та Тернопільська. Оцінка Київської області (5,97 бали) відповідає 48-му місцю серед 148 країн, рівень близькосхідних Омана, Тунісу і ОАЕ. Найгірші оцінки отримали сільськогосподарські - Кіровоградська та Сумська області та промислові - Запорізька та Дніпропетровська області. Оцінка Кіровоградської області (5,52 бали) відповідає 81-му місцю у світі – це рівень Таїланду і Марокко. Окремі показники цієї складової є проблемними для всіх регіонів країни. Середня оцінка поширеності ВІЛ/СНІД в регіонах знаходиться на рівні 78-го місця в світі, що, в принципі, можна порівняти з оцінками Франції, Італії та Швейцарії, а ось оцінка Дніпропетровської області, яка займає останнє місце за цим показником серед регіонів України, у світовому порівнянні відповідає 112-му місцю з 148 країн. Регіони України також відстають по захворюваності туберкульозом; середня оцінка відповідає рівню Шрі-Ланки – 88-му місцю у світі. Найвищий показник захворюваності на туберкульоз у Херсонській області, її оцінка відповідає 110-му місцю з 148 країн.

Оцінки всіх регіонів за складовою вищої освіти і профпідготовки порівняно високі. Ця перевага традиційно зберігається за рахунок кількісних показників охоплення вищою та середньою освітою. Найбільш проблемними показниками для всіх регіонів країни залишаються якість бізнес-шкіл і підвищення кваліфікації персоналу на робочому місці. Кращі бізнес-школи, на думку керівників бізнесу, знаходяться в місті Київ, хоча його оцінки в світовому порівнянні відповідають лише 100-му місцю. Кращий регіон з підвищення кваліфікації персоналу – Донецька область – зайняв би в глобальному рейтингу тільки 118-е місце з 148 країн. Між регіонами трохи збільшився розрив в оцінках в цілому по складовій, в порівнянні з минулим роком. У зіставленні з глобальним рейтингом, різниця між лідером і замикаючим регіоном становить 60 місць. Найвищу оцінку отримали лідери рейтингу конкурентоспроможності регіонів України – Харківська область (5,28 бали), місто Київ (5,16 бала) та Одеська область (4,96 бали). Лідери в Україні зайняли б високі 21-е і 27-е місця в світовому рейтингу, що відповідає рівню Японії та Литви відповідно. Кіровоградська (4,08 бала), Закарпатська та Чернігівська області замикають національний рейтинг з оцінки вищої освіти і профпідготовки. Оцінка Кіровоградської області відповідає 81-у місцю серед 148 країн. Середня ж оцінка регіонів за цією складовою випереджає середньосвітову, а також середні результати в країнах СНД і ЦСЄ.

Оцінки ефективності ринку товарів українських регіонів традиційно невисокі. Середня оцінка в 4,12 бали нижче середньої оцінки в світі (4,24 бала) і в країнах Центральної та Східної Європи (4,19 бала).

В національному рейтингу конкурентоспроможності 2013 року Черкаська область опустилася на 2-і позиції за два роки, пропустивши вперед Волинську область, але при цьому випередивши Миколаївську. За два роки індекс конкурентоспроможності Черкаської області зріс на 0,15 бали і склав 3,96 бали, що на 0,08 бали гірше результату України в глобальному рейтингу. За загальним індексом конкурентоспроможності бал Черкаської області відповідає 90-му місцю в глобальному рейтингу 148 країн світу. Регіон отримав бал трохи вище, ніж у Молдові, але, в той же час, нижче, ніж у Боснії і Герцеговині, при цьому поступившись всім країнам ЦСЄ і більшості країн СНД.

Найбільш високі результати Черкаська область отримала по одному з трьох субіндексів конкурентоспроможності, який об'єднує підсилювачі ефективності (13-е місце, 95-е у світі), що істотно нижче результатів країн ЦСЄ. У порівнянні з 2012 роком, у Черкаській області виросли оцінки по 10 з 12 складових конкурентоспроможності. Найбільше зростання бальних оцінок відзначається за складовою ефективності ринку товарів (плюс 0,19 бала), рівень розвитку фінансового ринку (плюс 0,17 бала), рівень розвитку бізнесу (плюс 0,14 бала). Помітне зниження відбулося за ефективністю ринку праці (мінус 0,19 бала), тим не менш, вона залишилася в числі відносних конкурентних переваг, в порівнянні зі 148 країнами світу. Серед сильних сторін регіону такі складові, як технологічна готовність, рівень розвитку бізнесу, ефективність ринку праці. Не сприяють підвищенню конкурентоспроможності області низькі результати з інновацій, ефективність ринку товарів і інститутів – по всіх перерахованих складових регіон знаходиться нижче 18-го місця національного рейтингу. Відносно високе 8-е місце у Черкаській області в національному рейтингу за складовою технологічної готовності, проте, воно не забезпечує їй конкурентних переваг на глобальному ринку – це рівень лише 102-го місця з 148 країн. Найбільше відставання від країн світу відзначається по доступності новітніх технологій (9-е місце; 134-е у світі) і з передачі технологій через прямі іноземні інвестиції (також 9-е місце, але 114-е у світі), що доводить екстенсивну природу існуючих ПІІ в області. Про індивідуальну готовність використання технологій в Черкаській області каже більша концентрація Інтернет-користувачів (8-е місце, 91-е місце в світі). У Черкаській області відносно високе місце за рівнем розвитку бізнесу – за складовою регіон займає 8-е місце в Україні, а його оцінка відповідає високому 69-му місцю у світі, перебуваючи між Латвією і Азербайджаном, при цьому значно випереджає Росію і Болгарію. Регіон отримав високі оцінки за кількістю місцевих постачальників (10-е місце; 64-е у світі), якістю місцевих постачальників (2-е місце; 77-е у світі), а також з контролю міжнародної дистрибуції (4-е місце; 15-е у світі). При цьому, в регіоні недостатньо розвинений рівень маркетингу (22-е місце; 92-е у світі), і ширина ланцюжка доданої вартості (21-е місце; 109-е у світі). Непогані результати регіон показав по ефективності ринку праці, демонструючи високі результати за світовими мірками – рівень 34-го місця в світі, чи рівень Тайваня та Китаю, що, однак, відповідає рівню 11-го місця національного рейтингу. Високі позиції регіону, і України в цілому, пояснюються вигідною для бізнесу регіону практикою найму та звільнення (3-е місце, 20-е у світі), і високою часткою жінок у робочій силі (9-е місце, 31-е у світі). Проблемні показники області – здатність регіону утримувати талановиті кадри (22-е місце, 129-е у світі) і їх заохочувати (18-е місце, 128-е у світі). Втім, за цим показником високий результат не показав жоден з регіонів України. Найнижче місце (25-е) серед 27 регіонів України у Черкаській області за складовою інновації. У світовому порівнянні, це 119-е місце: це нижче всіх країн ЦСЄ та СНД (за винятком Киргизії та Молдови). В регіоні низький рівень співпраці університетів і бізнесу в НДДКР (25-е місце; 137-е у світі), наявності наукових і інженерних кадрів (20-е місце; 129-е у світі), витрат компаній на НДДКР (20-е місце; 117-е у світі). Не сприяють розвитку інновацій і держзакупівлі високотехнологічної продукції (15-е місце; 117-е у світі). Незважаючи на ситуацію, що склалася, бізнес позитивно оцінює здатність до інновацій (18-е місце, 40-е у світі). Не сприяє зростанню конкурентоспроможності Черкаської області та низький результат по ефективності ринку товарів (25-е місце; рівень 104-го місця в світі). Однак слід зазначити, що ще більш низькі значення отримали Росія, Румунія і Молдова. Серед найбільш проблемних показників є затрати на проведення аграрної політики (26-е місце; 133-те у світі), ефективність антимонопольної політики (24-е місце; 136-е у світі), частка іноземної власності (22-е місце; 148-е у світі). Проте, якість умов попиту відповідає високому 50-му місцю в глобальному рейтингу, ступінь орієнтованості на клієнта 43-му, а вимогливість покупця – 59-му місцю. За складовою інститути регіон посів 18-е місце в національному рейтингу, що в світовому порівнянні відповідає 80-му місцю: це відповідає рівню Тайланду чи Бразилії. У той же час, по ряду показників, що характеризують

ефективність місцевої влади, регіон показує високі результати навіть за світовими мірками – захист інтересів міноритарних акціонерів (27-е місце; 143-тє у світі), довіру громадськості до політиків (26 -е місце; 111-е у світі), незалежність судової системи (20-е місце; 116-е у світі). Хоча у області хороші оцінки за показником нецільового використання бюджетних коштів (19-е місце; 60-е у світі). Слід зазначити, що за показником громадської безпеки регіон відповідає 62-му місцю у світі. Керівники бізнесу в Черкаській області вважають найбільш проблемним фактором для ведення бізнесу нестабільність державної політики (18,4%). На відміну від середніх результатів по Україні друге місце в списку найбільших проблем для бізнесу в Черкаській області займає неефективність роботи чиновників (в т.ч. дозвільної системи) – 14,9%. Податкова політика (11,6%), і корупція (8,2%), доступ до фінансування (5,3%) і нерозвинена інфраструктура (3,6%) в меншій мірі турбує бізнес Черкаської області. Черкаська область займає 15-е місце серед 27 регіонів України за кількістю населення (2,8%) і 14-е місце за внеском у ВВП країни (2,1%). Валовий регіональний продукт області становить 21082 грн. на людину, або 74,0% від середнього показника по Україні.

Висновки. Як показало дослідження конкурентоспроможності регіонів України, поліпшення конкурентних позицій України в світі стримується від низького розвитку самого бізнесу – до існуючих проблем інститутів, погіршення ряду макроекономічних показників, втрати позицій країни за деякими показниками освіти та інфраструктури, стан яких багато в чому визначається роллю держави.

У більшості випадків, за рівнем свого розвитку, українських бізнес програє не тільки бізнесу в країнах-лідерах Індексу глобальної конкурентоспроможності, але також й бізнесу в більшості порівнянних країн - колишніх соцкраїнах і радянських республіках. При цьому, додаткові ризики несуть і існуючі внутрішні розриви в оцінках розвитку бізнесу, насамперед регіональні (як правило, справи йдуть краще у великих промислових і урбанізованих регіонах), галузеві (часто ситуація гірша в сировинних секторах, таких як сільське господарство, виробництво та розподіл електрики, газу та води, а також добувна промисловість), а підчас і розриви в залежності від розміру бізнесу (по ряду показників оцінки краще у великого бізнесу зважаючи на наявність значних ресурсів, а й іноді і у малого, завдяки його більшій гнучкості). Так чи інакше, наявні розриви за рівнем розвитку бізнесу можуть підсилити існуючі диспропорції між українськими регіонами і галузями, а також загострити суперечності між великим і малим бізнесом.

Український бізнес не надто добре управляється, як свідчать оцінки корпоративного управління. Найчастіше український бізнес не приділяє належної уваги довгостроковим стратегічним перспективам розвитку, що підтверджується низькими оцінками за показниками бізнес-планування, залучення консультантів, а в групі «м'яких» чинників – «прохолодним» ставленням до корпоративної соціальної відповідальності, управління репутацією, утриманням талантів. Хоча при цьому ряд тактичних завдань, перш за все, стосується маркетингу та роботи з клієнтами і вирішується, в цілому, досить добре.

Важливо відзначити загрозу того, що український бізнес стає все менш інноваційним. Скільки-небудь значимі інноваційні розробки зосереджені в небагатьох регіонах і галузях, проте в масштабах країни ситуація в останні роки стала критичною. Систематично погіршуються позиції і регіонів, і країни в цілому, з венчурного фінансування, наслідком чого зниження інноваційної ефективності бізнесу перетворюється на довгостроковий тренд. Більш того, український бізнес у все більшій мірі зіштовхується з обмеженими можливостями фінансування, що зумовлено низьким рівнем розвитку фінансового ринку – і це при тому, що фінансовий сектор по багатьом параметрам є одним з найбільш розвинених, у порівнянні з іншими секторами бізнесу в країні.

Така ситуація стає вельми критичною в умовах посилення економічної інтеграції України. Втім, інтеграція української економіки може допомогти бізнесу підняти свій

бізнес-процес на більш високий рівень і зробити український бізнес більш цивілізованим. Як показує дане дослідження, ряд показників розвитку бізнесу, у окремих українських регіонів і галузей, цілком конкурентні – за світовими мірками оцінки. Конкуренстоспроможність України в цілому може піднятися, якщо й інші регіони і галузі зможуть підтягнути свої позиції до рівня позицій лідерів.

Анотація

Узагальнено дослідження рівня регіональної конкурентоспроможності. Проаналізовано співвідношення динаміки індексу глобальної конкурентоспроможності у середньому по регіонах України та Черкаської області.

Ключові слова: конкурентоспроможність, індекс глобальної конкурентоспроможності.

Аннотация

Обзор исследования уровня региональной конкурентоспособности. Проанализировано соотношение динамики индекса глобальной конкурентоспособности в среднем по регионам Украины и Черкасской области.

Ключевые слова: конкурентоспособность, индекс глобальной конкурентоспособности.

Summary

Overview study the level of regional competitiveness. Correlation dynamics of global competitiveness index on average by region and Ukraine, Cherkasy region.

Keywords: competitiveness, global competitiveness index.

Список використаних джерел:

1. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013 [Електронний ресурс] / Фонд «Ефективне управління», 2010. – Режим доступу: http://www.compet.kh.gov.ua/images/doc/Report_Competitiveness_2013_ru.pdf
2. Конкуренстоспроможність регіонів України 2012 України [Електронний ресурс] // Режим доступу: kneu.edu.ua/get_file.php?id=2358
3. Сичевський М.П. Удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку харчової промисловості України: [монографія] / М.П. Сичевський; за ред. С.І. Дорогунцова. – К.: Науковий світ, 2004. – 374 с.
4. Дейнеко Л.В. Реальні й потенційні можливості та напрями модернізації харчової промисловості у посткризовий період / Л.В. Дейнеко // Національне господарство України: теорія та практика управління: зб. наук. пр. – К.: РВПС України НАН України, 2010. – С. 95–99.
5. Іртищева І.О. Стратегічні орієнтири розвитку харчової промисловості України в умовах глобалізації / І.О. Іртищева, О.Є. Гросицька // Агросвіт. – 2012. – № 12. – С. 32-34.
6. Іртищева І.О. Структурні особливості харчової промисловості в контексті забезпечення продовольчої безпеки / І.О. Іртищева, О.Є. Гросицька // Агросвіт. – 2012 – № 13.- С/ 26-29.
7. Конкуренстоспроможність економіки України в умовах глобалізації / [Жаліло Я. А., Базилюк Я. Б., Белінська Я. В. та ін.]; за ред. Я. А. Жаліла. – К.: НІСД, 2005. – 388 с.